

**ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASI JOQARI BILIMLENDIRIW, ILIM HÁM
INNOVACIYA MINISTRLIGI**

**ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASI VETERINARIYA HÁM
SHARWASHÍLIQTÍ RAWAJLANDÍRÍW KOMITETI**

**SAMARQAND MÁMLEKETLIK VETERINARIYA MEDICINASI,
SHARWASHÍLIQ HÁM BIOTEXNOLOGIYALAR UNIVERSITETI
NÓKIS FILIALI**

**“ARALBOYÍ AYMAĞÍNDÁ SHARWASHÍLIQTA INNOVACION
TEXNOLOGIYALAR HÁM RAWAJLANDÍRÍWDÍN KELESHEGI”
atamasındağı Respublikalıq ilimiy-ámeliy konferenciya materiyalları
TOPLAMÍ
25-aprel 2025-jıl**

**“OROL BO‘YI HUDUDIDA CHORVACHILIKDA INNOVATSION
TEXNOLOGIYALAR VA RIVOJLANTIRISHNING ISTIQBOLLARI”
mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari
TO‘PLAMI
25-aprel 2025-yil**

**СБОРНИК материалов
Республиканской научно-практической конференции
“ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ
ЖИВОТНОВОДСТВА В ПРИАРАЛЬЕ”
25 апреля, 2025 г**

NÓKIS-2025

**ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASI JOQARI BILIMLENDIRIW, ILIM HÁM
INNOVACIYA MINISTRLIGI**

**ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASI VETERINARIYA HÁM SHARWASHÍLIQTÍ
RAWAJLANDÍRÍW KOMITETI**

**SAMARQAND MÁMLEKETLIK VETERINARIYA MEDICINASÍ,
SHARWASHÍLIQ HÁM BIOTEXNOLOGIYALAR UNIVERSITETI
NÓKIS FILIALI**

**“ARALBOYÍ AYMAGÍNDÁ SHARWASHÍLIQTA INNOVACION
TEXNOLOGIYALAR HÁM RAWAJLANDÍRÍWDÍŇ KELESHEGI”
atamasındağı Respublikalıq ilimiy-ámeliy konferenciya materiyalları
TOPLAMÍ
25-aprel 2025-jıl**

**“OROL BO‘YI HUDUDIDA CHORVACHILIKDA INNOVATSION
TEXNOLOGIYALAR VA RIVOJLANTIRISHNING ISTIQBOLLARI”
mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari
TO‘PLAMI
25-aprel 2025-yil**

**СБОРНИК материалов
Республиканской научно-практической конференции
“ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ
ЖИВОТНОВОДСТВА В ПРИАРАЛЬЕ”
25 апреля, 2025 г**

NÓKIS-2025

MAXSULDOR SIGIRLARDA ENDOMETRITLARNI ETIOPOTOGENEZI

O.R.Raximov., K.R.Bekmuradov

*Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar
universiteti Nukus filiali*

Annotatsiya. Ushbu maqolada sigirlarda endometritlarning kelib chiqish sabablari, diagnostikasi va davolash usullari hamda endometritlarni keltirib chiqaruvchi sabalarga esa ozuqa ratsioning yetarlicha bo'lmashligi ularni saqlash sharoiti yaxshi emsligi va yo'ldoshni ushlanib qolishi haqida bayon etilgan.

Kalit so'zlar: Endometritlar, bachadon subinvolyutsiyasi, eksudat, yiringli, kataral, ratsion, vaginit, matsion.

Mavzusining dolzarbligi. Bugungi kunda dunyo miqyosida mahsuldor sigirlar orasida ginekologik kasalliklar, jumladan endometritlarning keng tarqalishi kuzatilmoqda. «Chorva hayvonlari orasida akusher-ginekologik kasalliklarning tarqalishi o'rtacha 26,3 foizni, shundan endometritlar 9,8 foizni, yo'ldosh ushlanib qolishi 7,8 foizni, bachadon subinvolyutsiyasi 5,2 foizni tashkil etadi». Shu sababdan chorvachilik sohasi rivojlangan mamlakatlarda endometritlarni tarqalish jarayonini o'rganish, zamon talablariga mos davolash va profilaktika chora-tadbirlarini ishlab chiqish dolzarb vazifalardan biri bo'lib hisoblanadi.

Dunyoning turli davlatlarida mahsuldor sog'in sigirlar orasida turli ginekologik kasalliklar, jumladan, endometritlarning rivojlanishi ratsionlarning takomillashmaganligi, modda almashinuvlarining buzilishlari, antisanitariya sharoitlari va turli stress omillar natijasida organizm tabiiy rezistentligining pasayishi, mikroorganizmlar patogenlik xususiyatlarining kuchayishi oqibatida ko'p qayd etilib, ushbu patologiyani o'rganilishi dolzarb hisoblanadi.

Mahsuldor sigirlar orasida endometrit, yo'ldoshning ushlanib qolishi, bachadon subinvolyutsiyasi va boshqa akusher-ginekologik kasalliklar keng tarqalgan bo'lib, ushbu kasalliklarni samarali davolash va oldini olishda biologik va kimyoviy preparatlarning yetishmasligini kamaytirish, samaradorligi yuqori mahalliy preparatlarni keng qo'llash bilan ushbu patologiyalarni davolash va oldini olishning kamchiqim, resurstejamkor usullarini ishlab chiqish va chorvachilikda dolzarb muammo bo'lib kelmoqda.

Olingan natijalar. Chorvachilik fermer xo'jaliklarida parvarishlanayotgan reproduktiv yoshdagi hayvonlarning barchasida umumiy klinik tekshirish va laboratoriya tekshirish usullaridan foydalanilgan holda akusher-ginekologik tekshirishlar o'tkazildi. Sigirlarda endometritning kechishi va simptomlarini o'rganish maqsadida xo'jalikdagi sigirlarda o'xshash juftliklar tamoyili asosida har bir xo'jalikdan 10 boshdan endometrit bo'lgan sigirlarda klinik tekshirishlar

o'tkazildi. Klinik tekshirishlar bilan hayvonlarning umumiy holati ko'zdan kechirildi, bunda ishtaha, semizlik darajasi, shilliq pardalar rangi, teri qoplamasining holati va pozasi aniqlandi. 1 daqiqadagi nafas va puls soni, tana harorati, katta qorin devorining qisqarishi 2 daqiqada, tashqi va ichki jinsiy organlar va bachadonning holati to'g'ri ichak orqali paypaslanib tekshirildi hamda sigirlarning qinidan ekssudat oqishiga, uning rangi, hidi va xarakteriga e'tibor berildi.

Sigirlarning endometrit kasalligida qonning morfobiokimyoviy ko'rsatkichlaridagi o'zgarishlarni o'rganish maqsadida ulardan olingan qon namunalari eritrotsitlar va leykotsitlar soni (Goryaev sanoq turida), leykoformula (surtma tayyorlash bilan mikroskopik usulda), gemoglobin miqdori (Sali gemometrida), qon zardobidagi umumiy oqsil miqdori (Refraktometrik usul) aniqlandi. Endometrit bo'lgan sigirlarda tana haroratining o'rtacha 40,0-40,5oS gacha ko'tarilishi, 1 daqiqadagi puls sonining o'rtacha 82,6 martadan 88,9 martagacha, nafas olish sonining o'rtacha 26,4 martadan 32,4 martagacha oshishi, katta qorin devorining qisqarishining 2 daqiqada o'rtacha 3,3 martadan 2,8 martagacha kamayishi aniqlandi.

Endometrit bilan kasallangan 10 bosh sigirning 8 boshida bachadon subinvolyutsiyasi, rektal tekshirishda fluktuatsiya berishi, og'riq sezishi, bezovtalanishi, qindan yiringli-kataral ekssudat oqishi, 4 boshida ajralmay qolgan homila pardasining qismlari qo'shilib tushishi kuzatildi. Endometritlar sigirlarda ishtahaning kamayishi, umumiy holsizlanish, mahsuldorlikning kamayishi, vaqti vaqti bilan qindan qo'lansa hidli yiringli kataral ekssudat oqishi, 50 foiz sigirlarda shilliq pardalarning rangining oqarishi, teri qoplamasining hurpayishi, ayrim sigirlarda bukchayib turish pozasini egallashi, siydik chiqarishning qiyinlashishi, qindan sarg'ich yiringli-kataral suyuqlikning vaqti-vaqti bilan oqishi hamda vaginit belgilari kuzatildi.

Xulosa. Mahsuldor sigirlarda endometritlarni kelib chiqishida ratsionlarning takomillashmaganligi, bir tomonlama silos-kontsentrat tipida oziqlantirish, sigirlar organizmining to'yimli moddalar, biologik faol va mineral moddalarga nisbatan ehtiyojlarining to'liq qondirilmashligi, faol matsion va quyosh nurlarining yetishmasligi kabi moddalar almashinuvi buzilishi va sigirlar organizmi rezistentligining pasayishiga sabab bo'luvchi omillar, sanitariya-gigiena qoidalariga rioya qilinmasligi asosiy etiologik omillar hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Абдурахмонов Т.А., Давлатов Р.Б. Ветеринария ишени ташкиллаштириш ва унинг иқтисоди. - Самарқанд, «Зарафшон» нашриёти, 2004. -Б. 162-173.
2. Акатов В. Послеродовые и некоторые геникологические заболевания коров, - Воронеж : Центрально-Черноземное книжное издательство, 1970. –С. 62.

3. Акимочкин А.И. Применение пробиотика БИОД-5 для профилактики и лечения коров при послеродовых эндометритах / А.И. Акимочкин, Т.Н. Грязнёва // Ветеринарная медицина. Ставрополь – 2005. – №1. – с. 2–3.

4. Алехин Ю. Н. Значение энергетического питания в обеспечении репродуктивной функции коров [Текст] / Ю. Н. Алехин // Современные проблемы ветеринарного обеспечения репродуктивного здоровья животных: Сб. науч. трудов. - Воронеж, 2009. - С. 28-32.

5. Ата-Курбанов Ш.Б., Б.М.Эшбуриев. Ветеринария акушерлиги фанидан амалий – лаборатория машғулоти. Самарқанд, 2009. 236.б.

KOLIBAKTERIOZ KASALLIGINING ZAMONAVIY TADQIQOT USULLARI

D.I.Bazarbaeva., J.K.Orazbaev., T.K.Ubaydullaev

*Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar
universiteti Nukus filiali*

Annotatsiya. Ushbu tezisdagi Qoraqalpog‘iston sharoitida kolibakterioz kasalligining zamonaviy diagnostikasi bo‘yicha tadqiqot usullari tahlil qilingan. Mintaqada kasallikning keng tarqalish sabablari, an‘anaviy va zamonaviy tashxis usullarining samaradorligi ko‘rib chiqilgan. Xususan, bakteriologik, molekulyar-genetik va immunologik diagnostika usullari hamda antibiotiklarga sezuvchanlikni aniqlashning ahamiyati tahlil qilingan. Tezisdagi Qoraqalpog‘istonning ekologik va veterinariya sharoitidan kelib chiqqan holda, kasallikning oldini olish va samarali kurashish strategiyalari bo‘yicha amaliy tavsiyalar berilgan. Ushbu ish kolibakterioz diagnostikasini takomillashtirish hamda veterinariya xizmatlarini rivojlantirishga yo‘naltirilgan ilmiy va amaliy ma‘lumotlarni o‘z ichiga oladi.

Kalit so‘zlar: Kolibakterioz, *Escherichia coli*, Qoraqalpog‘iston, diagnostika, bakteriologik usullar, molekulyar-genetik tadqiqotlar, PCR, ELISA, antibiotiklarga chidamlilik, veterinariya, epidemiologiya.

Kirish. Kolibakterioz (*Escherichia coli* infeksiyasi) chorvachilik va parrandachilikda keng tarqalgan kasallik bo‘lib, yosh hayvonlarning ichak kasalliklari, enterotoksik shok va sepsis bilan kechuvchi infeksiyalariga sabab bo‘ladi. Ushbu kasallikni erta aniqlash, to‘g‘ri tashxis qo‘yish va samarali davolash choralarini ko‘rish uchun zamonaviy tadqiqot usullari muhim ahamiyat kasb etadi. Bugungi kunda kolibakterioz diagnostikasi uchun klassik bakteriologik usullar bilan bir qatorda molekulyar-genetik va immunologik tadqiqot metodlari ham keng qo‘llanilmoqda.

1. Bakteriologik tashxis usullari. An‘anaviy mikrobiologik tadqiqotlar kolibakterioz kasalligini tashxislashda asosiy o‘rin tutadi. Ushbu usullar quyidagilarni o‘z ichiga oladi: